

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ**

**ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ЗАМОЖНОГО СЕЛЯНСТВА
РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ 1920-Х РОКІВ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”

Виконав:

здобувач II курсу 07-241М групи
Спеціальності 014 Середня освіта
Спеціалізація 014.03 Історія
Освітньо-професійної програми
Середня освіта (історія)
Лисенко Дмитро Миколайович

Керівник

доктор історичних наук,
професор Водотика С.Г.

Рецензентка

кандидатка історичних наук, доцентка
Коновалова Г.В

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Стан наукової розробки теми та методика дослідження	5
1.1 Історіографія питання.....	5
1.2 Джерельна база, та методологічна основа дослідження.....	8
РОЗДІЛ 2. Суть заможного селянства в радянській Україні 20х років ХХ ст.	12
2.1 Поняття «заможник», «куркуль» за стандартами радянського режиму.....	12
2.2 Критерії заможного селянства.....	15
РОЗДІЛ 3. Місце заможного селянства в соціальній стратифікації радянського суспільства	21
3.1 Заможники в суспільній системі більшовицької влади.....	21
3.2 Взаємовідносини заможного селянства з радянською владою.....	27
РОЗДІЛ 4. Перспективи вивчення даної теми у шкільному курсі історії	34
4.1 Вивчення теми «куркульства» на заняттях історії.....	34
4.2 Дослідження теми на позакласних заходах.....	36
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТКИ	46
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського Державного Університету.....	46
Додаток Б. Соціальні чистки в колгоспах, від «куркульського» елементу....	48

ВСТУП

Актуальність обраної теми полягає у тому, що селянство постійно було у центрі уваги з боку влади, населення, а також істориків, як предмет свого дослідження. Крім того варто зазначити, що одна з основних фундаментів економіки України є аграрний сектор, відповідно розвиток селянства безпосередньо впливає на розвиток держави. На сьогоднішній день різні політичні сили змагаються між собою з метою завоювати симпатії селянського населення.

Рівно сто років тому, в епоху становлення Радянського Союзу йшла боротьба за народні маси, як основного свого союзника, в обличчі незаможних селян. Оскільки підтримка населення була основним елементом для утримання в своїх руках влади.

Мета дослідження полягає у аналізі та синтезі інформації, які стосуються вивчення соціальної структури заможного селянства України 20-х років ХХ ст. З великого об'єму даних ми визначаємо конкретні наукові завдання:

- Проаналізувати історіографічну базу теми;
- Оглянути джерельну базу, та виділити конкретні факти з історії заможного селянства;
- Визначити поняття «заможне селянство» та «куркуль»
- Прослідкувати динаміку зміни морально-психологічного та матеріального стану селян;
- Описати критерії заможного селянства;
- Визначити соціальну структуру заможного селянства;
- Дослідити основні моменти взаємовідносини «куркулів» з радянською владою та бідняцьким прошарком населення;
- Розглянути можливість викладання теми на заняттях з історії в школі;
- Визначити можливості вивчення проблеми на позакласних заходах.

Хронологічні межі роботи загалом охоплюють період 1920х – початок 1930х років. Роки основної боротьби з куркульським елементом в країні.

Територіальні межі охоплюють кордони Української РСР зразка 1920х років ХХ ст.

Об'єкт дослідження: історія українського заможного селянства 1920-1930 років

Предмет дослідження: Вивчення соціальної структури заможного селянства Радянської України 1920-х років у шкільному курсі історії

Наукова новизна дослідженні полягає у характеристиці різнопланового становища заможного селянства в Україні, в залежності від політичної кон'юнктури партії.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає у перспективі використання теми для поглибленого вивчення історії України на уроках історії. Крім того, тему можна використовувати на позакласних заходах у формі подальшого дослідження теми.

Апробація: робота пройшла апробацію в рамках «магістерських студій», у форматі публікацій, написані на фоні нашої роботи, під назвою «соціально-політичного обличчя заможної частина селянства 20-30х років ХХ ст. в Україні».

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, що складає 41 позицію, з яких 10 є джерелами, а також двох додатків. Робота написана на 48 сторінках. Основний текст викладений на 40 сторінках.

РОЗДІЛ 1. Стан наукової розробки теми та методика дослідження

1.1 Історіографія питання

Історіографія даної теми досить різноманітна. На наш розгляд подається позиція істориків, які досліджували тему радянського селянства, в часи існування самого СРСР, та сучасної України. За об'єктивних причин подача інформації, в різні часи, змінювалась.

Так, через палітру цензури та партійного тиску, історики радянського зразка у своїх дослідженнях зобов'язанні були притримуватись певних шаблонів, обов'язкового схвалювання роботи партією. Суб'єктивно у позитивному ключі висвітлювати одних та критикувати інших.

В Україні доби незалежності, історики отримали повну свободу викладу думок та досліджень. Відсутність репресивного владного контролю за написанням, дозволило розглядати ті чи інші теми під різними кутами.

Проте, радянські праці залишаються дуже цінним історіографічним об'єктом, оскільки дозволяє зрозуміти, в яких умовах доводилось працювати вченим. Першоджерела радянських ідеологів дозволяють ґрунтувати свої думки для подальших досліджень.

Історія українського-радянського селянства залишається одним з об'єктів різнобічного дослідження. Зокрема такого елемента, як заможне селянство; його суть, визначення та роль в більшовицькій системі.

З узагальнюючих праць, які подаються на наш розгляд є «Історія українського селянства» [23] в двох томах. У другому томі вчені намагались довести негативність заможництва на радянському селі, та необхідність з ними боротись.

У більшій мірі, з теми українського заможного селянства історики обирали, якусь конкретну проблему та інтерпретували її у своїх статтях, дисертаціях, монографіях та інших наукових роботах.

Про зміни в соціально-класовій структурі радянського селянства в Україні, про її еволюцію або деградацію писали Водотика С.Г та Мазур І.Д [18].

Подібної тематики притримувався америко-український дослідник Вільям Нолл [16], в рамках своєї усної історії про українську селянську культуру 1920-1930 років. Поетапну деградацію ментальної свідомості описує О. Акунін [11]. По суті, історик веде порівняння становище доколгоспного заможного селянства, та безпосередньо після колективізації.

Також про специфіку деградованої психології деяких соціальних прошарків описує Г. Т Капустян [24]. Новизною даних робіт є виклад інформації про суть маргіналізовано схильності деяких людей, і про уміле використання владою на свій лад.

У своїй дисертації Вовк О.В [17] також досліджував певний процес розвитку українського селянського суспільства у тих умовах, в яких вони перебували. Йде мова про важкий динамічний процес, який пройшов український заможник у часи радянської 20-х років.

Завжди актуальною та модною тенденцією написання наукових робіт стосувалось морально-психологічного стану селян. Даною проблематикою займався Н. Бем [12].

Конкретно вивченням безпосередньо соціальної структури заможного селянства займалися також різні історики, в переважній більшості вже за часів сучасної України. Петров В.А [33] досліджував процес розкуркулювання на Миколаївщині 1929-1933 рр.

Аналогічним дослідженням, але різним за географічним показником займався Петренко І.Д [32], в роботі про розкуркулення на Кіровоградщині, яке носить символічну назву «Відібране життя».

Великий внесок в розвиток нашого дослідження зробили роботи Ганжі О.І [19], [20]. Вчена досліджувала, як різні верстви заможного селянства чинили опір політиці суцільної колективізації в Україні.

Докладним вивченням історії заможного селянства в роки НЕПу займався В.М Лазуренко [27]. В його праці розкриті цікаві факти соціальних відносин на селі доби НЕПу. Приводиться аналіз впровадження економічних та політичних заходів, спрямованих на конфіскацію селянського майна радянським режимом.

Докладну діяльність незаможницьких організацій, як ключову складову історії соціальної структури заможного селянства описує Е. Е Левандовська в праці «Роль комітетів незаможних селян у впровадженні радянської політики на селі. (1920-1933 рр)» [28].

Допомогти зрозуміти визначення такого явища як заможне селянство та «куркульство» дозволяють дослідження Я.В Мотенко [29]. Автор на підґрунті локального дослідження заможницького суспільства, на прикладі Харківської губернії, описує хто такі куркулі, їхні особливості, їх соціальну структуру. Питанням аграрних перетворення на селі, даного періоду, займався І.К Рибалка. Про батраків та найману працю писав С.Г Струмилін [35].

Також, виключно заможним селянством займався Л.В. Фрей [39] у контексті соціально-економічних процесів на селі і політики більшовицької влади, щодо заможного селянства.

Одна з головних завдань нашого дослідження це інтегрувати його в навчальну сферу для можливості вивчення теми на заняттях історії України. Фундаментальні праці, для реалізації цієї мети були роботи О. П Пометуна [34], Г.Г Яковенка [41], В А Дубінського [21]. Автори детально описують види занять, а також можливості проведення позакласних заходів.

Говорячи про стан наукової розробки теми можна заявити, що ми володіємо достатньою кількістю наукової літератури для проведення повноцінного та різнобічного дослідження соціального складу заможного селянства України 20х років ХХ ст. На наш розгляд подаються як окремі питання щодо психологічного та соціального становище населення, так і

політико-економічного положення різних верств населення та взаємостосунки між ними. Синтез цих аспектів дозволяють нам провести дослідження.

1.2 Джерельна база, та методологічна основа дослідження

Джерельною базою виступають різноманітні документи та думки сучасників тих подій. Мова йдеться про радянських ідеологів, а також документи та матеріали, що вони після себе залишили.

Важливим елементом дослідження є використання архівних даних. Насамперед це різні довідки, протоколи та циркуляри де розповідаються окремі випадки існування та становища заможного селянства на прикладі Херсонщини. Унікальні данні стають новим внеском нашої роботи в розвиток історичної науки.

Ключовим джерелом для загального розуміння поняття «заможник», «куркуль» стали твори В.І Леніна [7] [8]. Оскільки вони були основою для будь-якої трактовки діячів партії, виданням документів, законів та дослідження істориків. Свідчення засновника радянської влади, є важливим елементом для розуміння сутті самої теми. Про питання союзу з середняком описували думки Леніна в газетах [9]. Щодо стану заможників докладно йдеться в томі № 37 його творів. Про типологію сільської буржуазії, проблематика їх взаємодії йдеться в томі № 3.

Докладний приклад вилучення майна у людей, які за версією більшовиків були заможним, йдеться у збірнику архівних документів «Голодний мор 1932-1933 років на Кіровоградщині» [1].

Для педагогічного аспекту була використана навчальна програма по історії України розроблена міністерством освіти та науки [5].

Значна маса документів зберігається в архівах. Велику кількість документів ми знаходимо у фондах державного архіву херсонської області.

Фонд Р. 843 [2] [3] подає списки членів незаможницьких організацій, протоколи з'їздів комнезамів, де обговорюються причини відрахувань деяких осіб з лав незаможницьких організацій, через наявний там куркульський елемент. Крім того, ми можемо дослідити соціальний склад заможного селянства.

У фонді Р. 721 [4] подані циркуляри херсонського окрКНС, також пред'являються протоколи, у яких на порядку денному була низка питань, що стосувалась заможного селянства.

Для розуміння певних радянських понять, на наш розгляд подаються терміни з різних енциклопедичних видань радянського зразка [10]. Лаконічна подача поняття «куркуль» та заможне селянство, в загальних радянських рисах, подає можливість зрозуміти, які критерії та стандарти характеризують заможне населення.

І.К Рибалка [6] в роки своєї діяльності зібрав низку документів; указів, декретів, заяв, протоколів та інших документів, що стосується незаможницьких організацій, які безпосередньо впливали на долю зможництва.

Основою дослідження є загальнонаукові методи. Провідну роль відіграє принцип історизму, проблемно-хронологічний підхід, аналіз, узагальнення, абстракція, індукція, дедукція, а також формально-логічний метод,

Принцип історизму полягає у задачі врахувати досвід минулого, зважаючи на ті історичні події та їх специфіку, враховуючи умови того часу.

Можливість аналізувати значний об'єм джерел стає гарантом принципу об'єктивності, реалізоване шляхом повноцінного аналізу. Під час розгляду наукових праць істориків був застосований метод аналізу та синтезу даних з теми заможного селянства 20-30х років ХХ ст.

Метод порівняння дозволив нам об'єднати джерельну базу та історіографію. Були зіставленні об'єктивні висновки про розуміння поняття, що таке заможне українське заможне селянство, а також їх роль в українському-радянському соціумі в 20-30х роках минулого століття.

Абстрагування стало запорукою виділити важливу, потрібну нам інформацію, з великого об'єму матеріалу інтерпретовані різними вченими. Це стало ключем для здійснення мікроісторичного аналізу сутності заможного селянства в Україні 20-30х років. Далі йде задача дійти до макроісторичного рівня – тобто визначити загальні особливості соціальних відносин на українському селі.

Важливим елементом було порівняти інформацію архівних документів, а також зіставити спільне та відмінне. Важливим завданням є порівняти дані наукової літератури.

Історико системний метод створив для нас цілісну картину неоднозначного положення заможників в Україні, під час становлення радянської влади. Положення «куркулів» часто змінювались через постійні зміни у політиці більшовиків. Такий метод допомагає нам чітко уявити складну систему соціальних відносин з владою. Це період воєнного комунізму, нової економічної політики, суцільної колективізації, голодомору 1932-1933 рр.

Така парадигма дає можливість гармонійно доповнювати метод історичної періодизації, в якій ми застосували періоди по роках: I етап: прихід до влади більшовиків, початок боротьби проти заможного стану; певні зміни в становищі «куркулів» під час НЕП-у 1921 – 1929 рр.; Період повторного становлення радянського режиму та репресії проти селян.

Формально-логічний метод, виступає фундаментом способу розробки власних інтерпретацій, як доведення проблематики з даної теми. Основа кваліфікаційної роботи була побудована на власних міркувань, шляхом послідовних описів фактів та їх аналізу. Саме це дозволило у підсумку сформулювати висновки з теми.

Важливим додатковим методом у написанні роботи стали прийоми індукції та дедукції. Індуктивний метод полягає в тому, що висновок отримується на основі часткового, одиничного. Висновки отриманні за допомогою нагромадження різних матеріалів, що робить цілісну картину у

даному питанні. Дедуктивний метод дає змогу вивчити ментально-психологічні положення різних верств українського селянства.

Отже, для проведення цілісного дослідження, нам необхідно провести синтез матеріалів, взятих з джерельної бази, разом з наведеними вище методами, у доповненні з роботами істориків.

Об'єднання подібних матеріалів із застосуванням описаних методів дослідження, ми зможемо провести повноцінне дослідження, спробувавши узагальнити соціальні настрої.

Таким чином, можна зауважити що дана тема є одночасно вузькопрофільна та загальна. В загальному плані об'єктом дослідження є історія українського селянства 20х початок 30х років ХХ ст., та можливості її викладання на заняттях історії України для 10х класів. Сама ж історія українського селянства – це елементи історичної інформації з глобальної теми, які виносяться на урок.

Історіографія доволі багата та різноманітна. Радянські та сучасні українські історики робили предметом свого дослідження український селянський соціум. З узагальнюючих праць нашої теми класичною можна назвати загальну історію селянської української РСР.

Крім того, існує чисельна кількість статей на нашу тему. Причому історія українського селянства у більшій мірі звертала увагу саме радянських істориків.

Для успішного аналізу великої кількості історіографії та джерел, нами застосовуються різні методи, що дозволять нам дійти до максимально об'єктивних висновків.

РОЗДІЛ 2. Суть заможного селянства в радянській Україні 20х років ХХ ст.

2.1 Поняття «заможник», «куркуль» за стандартами радянського режиму

Прийшовши до влади більшовики почали ділити людей на категорії. Одне з них було так зване «заможне селянство». В радянському лексиконі ми звикли бачити термін «куркуль», що на пряму ототожнювалось з багатим селянством. Для формування картини соціальної структури заможного селянства, для початку важливо чітко зрозуміти, що ми називаємо під цим терміном. Радянські ідеологи, у своїх нарисах, неодноразово давали роз'яснення.

В радянській історіографії терміни «куркуль», «заможник», «сільська буржуазія» завжди розглядались як синоніми. Куркульством виступало соціально-економічний стан капіталістичних підприємців в аграрній сфері, котрі живуть за рахунок капіталу, накопиченого за рахунок найманої праці [15, с.262].

Традиційна дефініція «куркуля» як представника сільської буржуазії зберігається у вжитку сучасних дослідників.

Однак до кінця 1920х років в наукових працях існувала різна трактовка подібних термінів. Як радянські дослідники, так і сучасні, заявлять про те, що немає чітко визначеного поняття «куркуль». Термінологічна плутанина, у результаті якої в понятті «заможник» або «куркуль» вкладається різноманітний сенс. Це викликало неодноразові спроби чіткого визначення цих понять. В першу чергу потребувало встановлення чітких критеріїв, кого можна назвати заможником, середняком, та бідняком. Межі цих критеріїв досить розмиті, та постійно коливались в залежності від часу, та політики партії. Різноманітність у розумінні термінології викликає парадоксальну думку партійних публіцистів та місцевих робітників про те, що на селі куркуля немає, а сільська буржуазія є.

Куркулем на селі називали селянина, який, як пишуть радянські історики, отримував багатство на кабальних умовах односельчан і тримав всю громаду у своїй залежності. Як вже зазначалось це були лихварі, перекупи, і торговці [40, с.157].

Куркулем вважали заможного селянина (землевласника) який використовував виробничі методи господарювання.

Різні історики, або політичні діячі, подавали свої інтерпретації даних понять. Так Іван Петренко у своїй роботі «Відібране життя» зазначав, що куркулі – це, будь-які селяни, які на думку влади, могли б чинити опір більшовикам, та їх політиці щодо колективізації, хлібозаготівлі. Це стан суспільства, який потрібно ліквідувати, ізолювати, позбавити прав, та навіть життя. Таким методом позбутися даного соціального стану [32, с.5].

В дореволюційних роботах В.І. Ленін виділяв два типи сільської буржуазії: куркуль та капіталістичний підприємець в землеробстві. Останні, говорячи сучасною мовою, були класом фермерів. Ленін розрізняв дві стадії розвитку капіталізму на селі – зародкова (незріла) і новітня (розвинута). Перша стадія характеризувалась утворенням протилежній стороні селянства залежних дрібних товаровиробників і лихварської буржуазії. Друга стадія, зростом сільських пролетарів та капіталістичних підприємців [7, с. 174].

Радянський лідер давав чіткі інструкції по боротьбі з вище заможним селянством, спираючись на бідноту і в союзі з середняком. Володимир Ленін наголошував на важливості союзу саме з середняком. Союз з бідняком виявився недостатнім для досягнення радянських політико-ідеологічних цілей. Тому свою увагу більшовики звернули саме на середняка. Це стало, на думку Леніна, новим етапом у становленні власних цілей. Це мало стати більш ефективнішим методом, ніж спиратись виключно на бідняків.

Нова доктрина була проголошена на одному із з'їздів більшовицької партії в березні 1919 р. Даний з'їзд партії був подією, який проголошував основи політики об'єднання із середняком. В ленінській постанові

описуються спеціальні позиції по відношенню партії до різних соціальних верств на селі, а саме до бідняків, середняків, заможників [5].

Основна риторика Леніна була в тому, що заможник – це скажений ворог радянської влади. Часто застосовувались агресивні тези, про те, що куркулі або знищать безкінечно багато робочих, або робочі нещадно розтрощать повстання куркульського прошарку населення.

Заможники – це особи, які займають переважну меншість в соціумі. В. Ленін характеризує їх як звірських, грубих, диких експлуаторів, які постійно підтримували владу «експлуаторів», та допомагають утриматись при владі поміщиків та царів [8, с. 40].

Прибічники одноосібного господарювання вважалися куркулі, та були головним ворогом більшовизму. Саме тому ця верства населення відіграла ключову роль у політиці радянського режиму [38, с. 49].

Російсько-радянська література подає багато епітетів, щодо визначення терміну «заможник» або «куркуль»: - скнара, скупець, перекупник, маклак, живе обманом, торгаш з малими грошима, їздить по селах, купляє полотна, льон, олію, пряжу та інше і перепродує. За рахунок цього живе [10].

До періоду колективізації радянська влада висунула різні категорії так званого «куркульського виду населення». Всього їх було три виду. Перший – це контрреволюційний актив, їх потрібно було виявити, знищити як клас, організуючи їм місця в концтабори, або знищити фізично. Другий – «Куркульські» заможні авторитети – лідери антирадянського руху. Їх виселяли у малонаселені регіони Радянського Союзу. Третій – всі інші верстви населення, які більшовики дали характеристику заможниками, переселялися на землі за межами колгоспів [39, с. 68].

Комісаріат землеробства Радянського Союзу в 1926 р. ділив заможних селян на дві основні категорії: «нетрудові, експлуаторські господарства» та «трудова селянські господарства, які знаходяться в заможній частині середняцької групи». До першого виду наркомат відносить куркулів.

В загальних тенденціях у 1921-1929 роках. термін «куркуль» мав різне тлумачення. З 1921 по 1923 роки – «куркулями» називали просто економічно сталі сільські господарства. Вже з 1924 року ЦК КП(б)У запроваджує нейтральний термін – заможне селянство. З 1927 по 1929 рр. більшовики використовують декілька найменувань на визначення економічно сільських господарств: заможне і «куркульське» [27, с. 15-17].

Поняття «заможне селянство» за стандартами радянської влади з одного боку чітке та зрозуміле. Однак, на практиці клеймо «заможник» отримувала будь-яка людина, що оголошувалась ворогом режиму. «Куркуль», або «заможник» це людина, яка противилась комуністичній партії, опиралась колективізації, займалися бізнесом, або лихварством, мала статки, можливості. Це також люди, які мали економічні стабільні господарства. Особи, котрі давали робочі місця, шляхом найму людей працювати на своєму господарстві.

2.2 Критерії заможного селянства

Визначені ознаки заможного селянства необхідні для того, щоб відділити людей одного стану від іншого. Прихід до влади комуністичної партії знаменувався у роботі на опору незаможників та союз із середняком. Однак, для початку необхідно було визначити, кого можна відносити до заможника, середняка та бідняка.

«Куркулі» мали досить суперечливий за своїм правовим статусом характер. Як вже зазналось, в часи СРСР було поширене класичне тлумачення поняття «заможник» – це селяни, які наймали робочу силу. В 30-і роки в рядах самих селяни сприймали класифікацію, запроваджену радянськими посадовцями, дуже поширено. Особі, що відповідала критеріям визначення «заможник», було важко отримати добру роботу в майбутньому, а їхніх дітей могли не прийняти до вищих навчальних закладів. Більшість селян переймались, щоб їх не обізвали «куркулями», оскільки приналежність

до цієї категорії суттєво обмежувала економічні та соціальні можливості їхніх родин [30, с. 85].

Тому партія затверджувала чіткі критерії заможного господарства, яке прирівнювалось до куркульського. Це були господарства з вартістю засобів виробництва в 400-800 карбованців, також могла використовуватись наймана праця близько 150 днів на рік. Ціна засобів виробництва була більша 1600 карб. Крім того, засоби виробництва могли віддавати в оренду понад 50 днів на рік [18, с. 28].

Радянське керівництво ототожнювало клас заможників і поміщиків. Згідно з всеросійським сільськогосподарським переписом 1917 р. поміщиками вважались люди, які мали 50 і більше десятин придатної землі. В Україні нараховувались 14,2 тис. дворянських та 7,4 тис. інших маєтків. Це 21,6 тис. володінь, у яких проживало родинами 275 тис. осіб [37, с. 58].

В. Ленін, як головний ідеолог комуністичного режиму намагався встановити свої рамки такого явища як заможне селянство. Детально аналізуючи поняття – «заможник», «куркуль» ми можемо чітко виділити їх центральні критерії. Ця людина має займатися перекупкою товарів, а також лихварством. Це були головні торгові операції. Переважанням натурального господарства визначило, за думкою, Леніна величезне значення у житті села [7, с. 178-179].

Заможне селянство як клас характеризувалось у більшовицькій ідеології виключно як негативне явище, яке варто викоринити. Як правило, до заможного селянства часто приписували і середні групи населення. Образ заможного куркуля приписували заодно і до представників махновщини та «українського буржуазного націоналізму».

На початку 20х років комуністична партія більшовиків встановила критерії, за яким були визначні заможні верстви населення – це люди, які мали обсяг земельної ділянки більше 10 десятин, і як зазначалось раніше, використовували найману працю.

Самі ж селяни називали заможниками та куркулями, не тих хто чинив опір радянській ідеології, а звичайних лихварів, які жили за рахунок прибутків від позиків під відсотки, також це міг бути спекулянт (перекупник), або ті хто займався шахрайством. Це методи за яким населення могло збагатитися, та піднятися у матеріальному статусі серед соціумі [29, с. 45].

Звичайна, як вважав радянський режим, заможна родина мала сімейне господарство. Батько, як голова родини ввів господарство, та намагався її розширити. У спадок земельна ділянка передавалась родині. В першу чергу синам, які у майбутньому брали на себе відповідальність за власну родину та господарство. Наділ землі можна було отримати від батьків на одруження, як подарунок. До розкуркулення та колективізації, у врожайні роки, надлишок продуктів відправлявся на продаж. Задача мінімум була нагодувати свою родину. Господарство відправляло на продаж різні продукти в залежності від економічного стану, земельної ділянки, комерційної діяльності, характеру праці. Крім того продукти, які можна було зберігати, складали на майбутнє, на зиму [11, с. 268].

Продукцію відвозили до ярмарку чи базару, продавали самі селяни. Зазвичай це були фрукти, овочі, молоко, птахи, ковбаси, яйця, м'ясо, сало. Крім того, продавали велику рогату худобу, телят та поросят. Базари та ярмарки працювали кожен день. Деякі люди робили наступним чином: наприкінці сінокоосу, об'їжджали села і купували його у селян. Потім привозили його на ринок і дорожче продавали. Так робилось з різним товаром [16, с. 38].

Більшовицька політика повністю зруйнувала нормальні, звичні методи життєдіяльності. Сім'ї, яких влада обізвала «куркулями» та «заможниками» позбавилась всіх надлишків, завдяки яким вони брали участь у ринкових відносинах. У людей банально не залишилось землі, її просто забрали. Тримати якесь господарство та домашню худобу дозволялось лише у певній визначеній кількості, не більше. Заможне або середнє селянство працювало

на власних ділянках. В середньому господарство мало площу два-три гектари. Кожен член родини виконував різні обов'язки, після колективізації характер праці змінився. Однак не всю землю забирали, залишалось у більшій мірі 1/4 або 1/10 частину від своєї ділянки. Худобу також забрали. Загалом люди і надалі тяжко працювали, але вже на колективних засадах. Відповідно рівень їхньої забезпеченості у 20-30х роках був мізерний. Тепер у них не було худоби.

Велику частину життя забирала обов'язкова праця на колгоспних ділянках. До колективізації діти працювали на полях у молодші роки, ніж у часи колективізації. Певною мірою це виходило з традицій суспільства. Землі вимагали інтенсивної, але дешевої праці. Дуже часто діти наймались на роботу на інші господарства, щоб підзаробити. Після колективізації ситуація склалася таким чином, що діти у віці між 12-ма та 16-ма роками також працювали у колгоспах. Батьки брали з собою дітей. Звісно діти відпрацювали на приблизно половину дорослої норми [11, с. 268].

Коли комуністичні керівники з'явились у селах, та встановили безмежну диктатуру, волонтаристський диктат. Деякі селяни сприймали це з надією, деякі з осторогою [31, с. 24-25]. До категорії людей, що радо вітали більшовизм у майбутньому й проводили репресії проти заможного селянства. В ході конфекції майна, часто реманент продавався або розподілявся між собою. Заможником могли назвати будь-яку людину, що мала пристойний одяг, взуття, сільськогосподарські знаряддя праці. В загальній тенденції місцеві мешканці характеризували нову сільську еліту як незграбних, невихованих осіб, інтелектуальної обмежені, політичні амбіції яких полягали у власному збагаченні [16, с. 121].

Жорсткіша політика партії по відношенню до заможних селян зумовила масові репресії. Приступивши до ліквідації заможних селян, влада, назвавши економічні ознаки куркульських господарств – населення, що мали велику кількість землі, худоби, реманенту, що за версією комуністичної партії, здобувалось куркулями шляхом експлуатації односельчан. Хоча це було

можливим лише до 1917 року, тож розкуркулювали, починаючи з 1928 року, всіх кого бажали за потрібним: бідняків, середняків, батраків, інвалідів, представників влади, червоноармійців, а також тих хто боровся за, та проти царизму, і багато інших [32, с. 5].

Суть заможного селянства в радянській Україні 20х років ХХ ст. полягало у головному антагоністичному образі радянській владі. Це визначений клас населення, в склад якого входили різні люди за способом заробітку та економічним становищем. Себто люди, які займалися спекуляцією товарів. Також це особи, що мали у володінні господарство, які приносили прибуток, на яких за певну плату працювали селяни. Чітко окресленні межі заможництва допомагало владі чітко відділити одних від інших. Визначити собі ворога та союзника, і далі вибудовувати свою політику.

Отже, критерії, за якими визначався суть заможного селянства були різними. Цілком логічною думка є те, що визначались ці ознаки цілком суб'єктивно. Від одноосібного рішення керівника колгоспу до верхівки комуністичної партії. І це при тому, що, як ми бачимо з матеріалів, ними були особи часто випадкові та не зовсім професійні. Крім того, соціальним критерієм могла б бути освіта або професійні навички заможника.

Однак варто зазначити, що ті люди, які стали заможниками внаслідок політики партії не брались до уваги. Скоріш навпаки, влада всіляко заохочувала розбій, та грабіж один одного. Мета була звести різні соціальні класи між собою і влаштувати справжню класову війну на селі. Їм цілком вдався цей план, селянство занурилось у вихор розбрату та міжусобиць. Більшовики підтримували бідняків у цій війні. Їм надавались права, закони писались під них, різного роду пільги та жага до наживи лише стимулювала бідняків воювати за власний вплив на селі. Політика «розділяй та володарюй» була звичним явищем у діяльності комуністичної партії.

На практиці різноманітні соціальні прошарки селянства виконували свої обов'язки згідно з нормами радянського законодавства. Відсутня

можливість користуватися земельною ділянкою та власними правами змушувало селян, особливо молодь, переходити до класу робітників. Цим і визначався вирішальний фактор «розселяннювання» українського селянства.

РОЗДІЛ 3. Місце заможного селянства в соціальній стратифікації радянського суспільства

3.1 Заможники в суспільній системі більшовицької влади

Глобальна політика більшовиків передбачала контроль за соціальними взаємостосунками між групами людей на селі; заможниками, бідняками, середняками. За принципом «розділяй і володарюй» влада, руками бідняків та середняків, хотіла знищити заможний клас, підтримуючи перших. Це призвело у майбутньому до створенню незаможницьких організацій, таких як комнезами, комбідни, кошчи (бідняцька організація в середній Азії).

Незаможницькі організації займалися політикою розкуркулення – реалізацією процесу перетворення заможного селянства в такі ж бідні верства населення країни. Держава поставила завдання – розколоти селянське суспільство та звести у боротьбі, з перемогою бідняків [12, с. 232].

Період соціалістичної реконструкції, партія та ради, мали при активній допомозі наймацьких та батрацько-середняцьких мас, задача яких була будувати нове соціалістичне господарство, навколо практичних завдань точилась жорстока класова боротьба проти приватного капіталістичного, тобто заможного елементу. Так до прикладу була поставлена завдання в соціалістичної перебудови сіл Херсонської округи, в 20х роках де активно велась боротьба проти поміщиків та куркулів [4, арк. 13].

Основні ментальні чинники, які спонукали незаможні прошарки соціуму до участі у пограбуванні своїх односельців були: обмеженість у своїх можливостях, егоїзм, заздрість, та інші негативні почуття, які лише віталися владою.

Більшовики спиралися на власне створенні незаможницькі організації для впровадження своїх соціалістичних форма господарювання. Бідняцькі організації ставали рушійною силою у формуванні колективних господарств.

Незаможницькі осередки мали тимчасовий характер, на яких були покладені певні задачі, після виконання яких вони були ліквідовані. Була поставлена мета – «реформувати» ментальність усіх верств населення, і наблизити їх до радянської ідеології [28, с. 43].

Крім того, до союзницьких більшовикам соціальних прошарків був різний контингент, у тому числі кримінальний. Комуністична партія відкрито визнавали проблему пияцтва у незаможницьких організаціях. Мав місце бути звичайний злочинний елемент: розбій та крадіжки. Загалом заможницькі візаві, які входили у радянську систему боротьби за комунізм були нероби, ледарі, заздрісні люди, та злочинці [17, с. 13].

Радянська «історія українського селянства» наводить наступні дані: до революції малоземельне селянство України було 60% від усієї кількості. Інші 40% це заможні верства населення або вище середнє з яким варто боротись, як проголошувала радянська ідеологія. В склад сільської бідноти входило близько 1 мільйона наймитів, сільськогосподарських робітників, та соціуму близьких до міського робітничого прошарку.

У боротьбі за селянство основним політичним ворогом більшовиків була партія есерів, яка також намагалась проголошувати себе захисником усього селянства, висувала гасло «Земля і воля» [23, с. 177].

В період нової економічної політики склалася парадоксальна ситуація в радянському суспільстві. НЕП став відмінним методом щодо укріплення ворожого «куркульського» елементу. Для незаможників відкрилася змога отримати доступ до хуторів, а також земельних наділів, яка потім стала віддаватися в оренду, Виникла ситуація, що бідняки забрали наділи у «куркулів», почали ними користуватись і самі стали заможниками. Так з'явилася нова верства населення – радянське заможне селянство. Загалом вважалося, що будь-які економічно міцні господарства отримали клеймо «куркуля» з 1921-1923 років [29, с 15-17].

По суті нова економічна політика стала непоганим поштовхом до стабілізації заможного верства суспільства. На передній план виносились питання оренди, себто найму землі і робочих. Після більшовицької революції в 1917 році, таке явище як «наймана праця» було заборонене. Незважаючи на радянську пропаганду, цей процес став згубний для селянства. Постраждало як заможне, так й інші верстви селянства. Адже заможники, які мали великі господарства, потребували у допомозі, вони наймали людей на роботу, відповідно середняки та бідняки могли підзаробити, прогодувати себе та родину. Розподіл землі між селянами породило нову проблему – неможливість на ній працювати, оскільки у людей не було такої матеріально-технічної можливості. Потреба працювати та годувати себе нікуди не зникала, відповідно збільшувався відсоток різних форм найму-оренди [35, с. 7].

Запровадження нової економічної політики, з його відносною лібералізацією як економічних так і соціальних відносин та реставраційними сподіваннями, деякий час стримувало переселення заможників та поміщиків в міста, а також їх еміграція за кордони України.

Офіційно влада їх позбавили власної землі, але вони все одно залишалися платниками податків, що було важливо, оскільки країна перебувала у важкому економічному становищі після першої світової та громадянських воєн.

Таким чином, формально будучи громадянами, додержуючись радянських законів і були об'єктом їхньої дії. Заможне селянство у повсякденному житті стали діючим соціальним станом, оскільки брали участь у правових відносинах. З політично-ідеологічних позицій комуністичного режиму, особливо парт. органів, їх називали ізгоями нового типу радянського суспільства. Тим не менш вони залишалися громадянами СРСР, а отже були учасниками судових процесів, зверталися зі скаргами до органів влади.

З 11 вересня 1923 р. з подачі постанов ВУЦВК про «Про порядок вилучення земельних зайвин нетрудового користування у бувших дідичів і куркулів» з'явилися нові поняття «дідичі» - поміщики. Земельними «зайвинами» вважалися лишки землекористування, які перевищували трудові. Складання списків дідичів безпосередньо займалися сільські ради, й згадані нами вже комітети незаможних селян. Саме вони подавали документи про вилучення землі, реманенту та різних будівель до окружних земельних судових комісій. Не конфісковували сади, виноградники, ділянки із зрошенням [36, с. 33].

Парадоксальна ситуація виникла в тому, що комуністи дозволили існування поміщицьких господарств, просто обмеживши їх землекористування, але не позбавила їх юридичних прав працювати на землі, дотримуючи радянських законів. Однак попередні закони про виселення заможників ніхто не відміняв. Тому процес розкуркулення йшов довго. Постійні дебати щодо подальшого існування поміщицької землі, хоч і з певними обмеженнями радянським аграрним законодавством. Сам факт існування заможництва драгував комуністичних ідеологів. Це свідчило про незавершеність аграрної революції.

Заможники залишалися в маєтках, що мали статус «музейної цінності», і навіть отримали від влади охоронні грамоти. Подібне явище сприймалось більшовикам як «осідання на землі». Їх економічний вплив не сприймався, а соціальний статус викликав глибоке стурбування, особливо у прикордонних губерніях.

Нова економічна політика дала поштовх до розвитку селянських організацій, так званих «селянських союзів» або спілок в середовище заможних селян. Звичними моментами були агітації по організації подібних спілок. Партійно-радянська влада в 1924 році зафіксувала 139 випадків агітації. Волинський губвиконком КП(б)У щодо організації цих союзів зазначав, що бажання організувати заможницькі організації у вигляді селянськи спілок, це пряма вимога постати у привілейованому становище

господарів землі. Себто спроби організувати порядки не радянського зразку. У своїх політиці селянські союзи висували ряд своїх програмних засад. По-перше, ліквідація податків із підприємств, які обслуговують село та сільські господарства (млини, кузні, майстерні). По-друге, утримання навчальних закладів за рахунок держави. По-третє, безкоштовне користування землею. По-четверте, надання змоги для безпартійного селянства брати участь у виборах до місцевих органів влади. Щодо необхідності формування спілок були роздуми самих селян про життя робітників та життя селян. Як зазначає В. Лазуренко, спираючись на власні дослідження, описує, що селяни заздрили робітничому класу. Зазначається, що начебто робітничий клас перебуває у кращих умовах ніж селянство, має доступ до безкоштовного лікування, працюють по 8 годин, мають різного роду пільги [27, с 235].

Політика суцільної колективізації, припинення нової економічної політики викликало суттєве незадоволення різних соціальних прошарків селян. Адже ще в роки війни, за владу, на руїнах російської імперії, селяни доводили своє небажання сколективізуватись. Населення в більшій мірі хотіло б бути господарями на своїй землі в Україні. Навіть період НЕПу, створення кооперативів, та поліпшення економічного становище, у тому числі заможного верства не змінило відношення людей до колективних господарств. Згодом почались продовольчі проблеми, населення отримало необхідність введення фіксованої кількості хліба [19, с 235-236].

Однак, можна зробити висновок, що більшовикам врешті вдалось в 30х роках урівняти матеріальний стан населення, та знищити заможне селянство як клас. Люди стали приблизно однаково бідними.

20-30ті роки стали геноцидом заможного селянства, з боку нової влади в країні. Як приклад ми можемо навести Миколаївщину, де було ліквідовано понад 11,5 тисяч господарств. Всього по Україні їх було понад 200 тисяч.

До 1 лютого 1930 р. у Вознесенському районі ліквідували 667 господарств. В Новобузькому – 267, в Миколаївському – 455 сімей. Всього було розкуркулено по Миколаївщині більше 2 тисяч господарств. Колгоспи

постали як основний виробник зерна, що і входило в плани радянського режиму.

Процес наступу на заможне селянство був різний, та змінювався в залежності від політики партії. Можна виділити декілька етапів ліквідації заможного та вище середнього стану. Перший етап 1921-1928 рр., другий – 1929-1932 рр. В 1921-1928 роках в період непу становлення колективістських форм було біль-менш цивілізованим, на добровільній основі. Прибічники колективізму, та фанати реформації сільського устрою на теренах СРСР самі почали організовувати кооперативні господарства.

В 1929-1932 рр. розпочався другий етап. «залізною рукою» генеральний секретар комуністичної партії більшовиків Радянського Союзу Йосип Сталін почав нищити клас заможного суспільства. Радянський апарат ліквідував індивідуальне господарство, колективізація стала примусова.

Стратегія більшовиків була покликана вирішити два основних питання. Конфіскувати у заможників майно, і таким чином зрівняти всіх у становому питанні. За рахунок цього відбувалось накопичення ресурсів для створення колгоспів [33, с. 187]

За радянськими законами майбутнє колгоспника, могло постати у двох типах. Дехто піднімався по драбині соціальної ієрархії. Колишній колгоспник у перспективі міг стати червоноармійцем. Навчався у відповідних військових навчальних закладах, і ставати комісаром. Інші ставали до станка, а потім закінчували робітничі факультети. В загальних рисах їх спосіб життя, перестав бути схожим на сільський стиль. У подібній когорті людей відбувався певний розрив з минулим. Дуже часто траплялись випадки виправлення людиною своєї біографії. Наприклад, в документах соціальний стан власного батька виправляли з середняка або заможника на бідняка. Але була й інша частика молодих колгоспників, які не пристосувались до нового соціального середовища. Люди опинились у певному соціальному вакуумі, і не могли себе ототожнювати до жодного соціального стану [14, с 145].

Дуже часто колишні економічні міцні прошарки соціуму, яке більшовики назвали заможним, або вище середнім селянством намагалося адаптуватись до ситуації.

Партія на початку свого правління створювала неможливі організації в склад яких проникали й заможні елементи. Одна з найпопулярніших неможливих організацій, які реалізовували ідеологію комуністичної партії на селі в Україні були, вже згадані, комітети незможних селян. Саме в ці комітети, які мали пільги, преференції, та державну підтримку, дуже часто проникали й навіть заможники. Це була велика проблема для більшовиків, оскільки це суперечило їх політиці. Тому були проведенні чистки в лавах неможливих організацій. Так в протоколі голопристанського РайКНС від 14 травня 1925 року подається на розгляд список осіб, яких обвинувачують в тому, що вони будучи заможниками, стали в лави КНС. За одне лиш засідання було виключено 33 члена комнезамів за куркульство [3, арк. 11].

В тому ж голопристанському РайКНС була видана постанова те, що партія має відомості про те, що Олександрівські КНС та сіль КНС існують тільки на папері, бо не проводять ніякої роботи з ліквідації «куркульства». Саму ж голову КНС обвинувачували у відкритій підтримці заможників [2, арк. 9].

3.2 Взаємовідносини заможного селянства з радянською владою

Більшовики створили умови за якими різні верстви суспільства бояться один одного. Зазначалось, що за донос владі, можна було отримати частину «куркульського» господарства собі [26, с. 117].

Через поділ майна усі більше верстви населення жили набагато бідніше. Через невиконання плану поставлених радянським режимом, людей карали шляхом конфіскації у них майна. Дуже часто їх могли назвати багатіями та розкуркулити. До «куркуля» могли віднести людину, яка мала у своєму житті шафу, гардероб, стільці та ліжку. Все майно забарилося,

державою приватизувалось, або було розподілене серед незаможницьких організацій [1, с. 50].

Моральні та фізичні утиски людей провокували їх на повстання проти режиму. Так голова Чулаківського комітету незаможних селян, повідомляє, що громадяни Кириченко Михайло Романович та Лукашенко Олексій Ігнатович були позбавленні права голосу через те, що вони неблагонадійні. Перший як активний учасник куркульського повстання та другого як колишнього офіцера. Громадянина Рязанцева Мойсея звинуватили у втечі, і коли він повернувся з Болгарії, організував куркульське повстання. Всі три особи вважались, як елемент комуністичної контрреволюції [2, арк. 31].

Постанова політбюро ЦК ВКП(б) від 30 січня 1930 року, яка носить назву «Про заходи щодо ліквідації куркульських господарств в районах суцільної колективізації». Була покликана вирішити проблему великої кількості селян в Україні. В період суцільної колективізації відмінялась діяння законів про оренду земельної ділянки і можливості найматися на роботу в сільському господарстві. З метою боротьби проти куркулів у заможників забиралися усі засоби виробництва, велику рогату худобу, різні будови підприємства, та навіть посівні запаси. Цим самим радянська влада створила критичні умови для банального існування людей на селі.

ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У установила та довела до відома, що заможні верстви селянства були зайвими у процесі суцільної колективізації. «куркулі» добре розуміли, що вони є зайвими у районах реалізації колективізації, а отже підлягав процесу розкуркулення. Однак сам процес розкуркулення був певним важелем самої колективізації, так як саме із заможного селянства потрібно було починати «соціалістичні перетворення» в сільському господарстві. Заможницькі господарства стали фундаментом для побудови уже комунальних підприємств [39, с. 68] (Додаток Б).

Конфіскація владою майна, стрімке падіння матеріального рівня суспільства призвело до втрати звичних речей як самоповаги та почуття відповідальності.

Значна кількість «колишніх заможників» ставали злодіями. Багато людей змушені були займатися грабіжництвом для того щоб прогодуватись. Відповідно посилювались репресії сталінського режиму. ВЦВК і РНК СРСР 7 серпня 1932 р. розробили та прийняли постанову "Про охорону майна державних підприємств, колгоспів й кооперації і зміцнення громадської (соціалістичної) власності". Генеральний секретар центрального комітету комуністичної партії України Л. Каганович в лютому 1933 р. у своїй доповіді на Всесоюзному з'їзді колгоспників-ударників зазначив, це великий закон, який буде жити десятками і сотнями років.

Своїм дітям, колишні самостійні господарники-заможники, або вище середнє селяни, а тепер колгоспники могли передати у спадок лише почуття безвідповідальності та зневаги, терпимості до крадіжок, а також жорстокість. Для виживання розкинулось відчуття корумпованості та брехні. Геноцид вже не тільки заможного, а й середнього селянства набрав оберти, держава продовжувала вилучати хліб та іншу продукцію. В додаток до цього морально-психологічний стан селян підривався через страх за своє життя.

Пам'ятаючи про воєнний комунізм коли РКП(б) першою справою після захоплення влади дала наказ вже відомим незаможницьким організаціям боротися з ворогами партії, а саме економічно сталими господарствами. Відбирали зерно для годування великих населених пунктів соціалістичних республік. Люди отримали законне право грабувати інших суті, за рахунок чого піднімали рівень свого матеріального забезпечення шляхом відвертого пограбування [20, с. 25-26]

30-і рр. XX ст. супроводжувалось на селі «класовою» суперечкою між колективізованим селянством і «новим класом». Це в першу чергу бюрократів-адміністраторів. Нові колгоспники не дбали про конфісковане у людей майно. Вони марнували врожай, шляхом розкрадання, перепродажу,

або банального неналежного зберігання продовольства [25, с. 371]. Становище примірного колгоспного статуту та інших діяли виключно у межах «обов'язків», а не «прав» селянина.

Окремою соціальною групою колишніх заможних селян в 30-і роки були ті, хто за тих чи інших обставин переселились у міста. Наприклад, на промислові виробництва. Інша частина, яка залишалась на селі були закріплені в своїх селах [31, с. 207]

Молоді колгоспники, особливо нащадки тих самих заможників, які ще пам'ятають нормальне економічне життя, будь-що намагалися піти до міста, на промислові підприємства. Там вони себе відчували повноцінними, членами соціуму.

Звісно, умови життя робітничого класу були ще важчими. Це проявлялось у недостатньому харчування та примітивному житлі. Навіть такі умови не витримувало жодного порівняння з тими людьми, які залишилися у колгоспі [30, с. 84].

Особливе місце у трагедії українського селянства був голодомор 1932-1933 рр. На початку 30х років вже було годі говорити про місце різних соціальних станів у селянському суспільстві. Проблема для соціуму була в тому, що в період голодомору ми вже не можемо поділити селян за матеріальним принципом. Всі вони були бідні та голодні – рівні між собою. Щоб якось вижити, люди були змушені різати та вживати останню худобу, тим самим наражаючи себе на сувору кару [12, с. 255, 263]

Відбулися незворотні зміни у психіці голодних селян. Психіку голодного селянина характеризує втрата відчуття: зникає огида, до їжі додаються сурогати; байдужість до себе та інших, звуженість сфери їх волі [24, с. 189].

Більшовики змушенні були взяти до уваги справжню ситуацію на селі. Селяни в абсолютній більшості не хотіли здавати землі, а продовжувати на ній господарювання. Для селянства більшовики визнали необхідним дати людям свободу вибору форм землекористування. 5й всеукраїнський з'їзд рад,

який проходив в 1921 році, прийняв закон. У деяких господарств закріплювались їхні наділи.

В умовах товарно-ринкових відносин, метод найму та оренди більшовики вимушені були на деякий час легалізувати. Це сприяло посиленню заможної верстви суспільства. Посилилась соціальна диференціація селянства. Водночас погіршилось економічне становище малоземельних селян. Ця тенденція викликала невдоволення у радянській владі, оскільки це суперечено більшовицькій ідеології як такої. Зміцнення заможного елементу на селі, більшовики розглядали як «окуркулення», з яким, будь-що, партія боролась. Том радянська влада із застереженням відносились до розвитку оренди-наймиту [11, с. 270]

Однак варто зазначити, що наприкінці 20х років явище «розкуркулення» не стало чимось новим в історії радянської держави. Вперше ідея та реалізація нищити куркулів впровадив тодішній лідер РНК РСФРР В. Ленін, у серпні 1919 року. Він зазначав, що заможне селянство – скажений ворог радянської влади і варто проголосити їм війну та смерть. Найбільшого розквіту нищення заможників були в роки «продрозкладки» 1918-1921 рр. [8, с. 40-41].

Радянське земельне законодавство дає уявлення перспективне взаємовідношення з різними видами селянства. ВКП(б) прийняло рішення про необхідність правильного розподілу землі в зрівняльне користування, подання негайної допомоги селянам бідняцького складу. По відношенню до багатшого селянства радянська влада усувала їх від управління радянськими господарствами, осіб які займалися спекуляцією, і звісно ж неприпустимість здачі землі в оренду. До будівництва радянських господарств залучались виключно бідноту та середняка. При цьому радянські господарства нічим не повинні нагадувати ненависні для більшовиків поміщицькі наголоси.

Пріоритетне завдання, яке було перед ревкомаами й радами у вирішенні аграрного питання, це відібрати землю у поміщиків і передати її держави. Губернські й повітові й ради або їх земельні відділи, виходячи з ленінських

декретів про землю та вказівок тимчасового робітничо-селянського уряду УРСР, розсилали на місця свої розпорядження, а деякі навіть виробляли інструкції про порядок обліку поміщицьких господарств [13, с. 60-62].

Радянські закони обмежували соціальні права поміщиків, особливо в сфері землекористування та в участі у виборах до представницьких органів влади. 5 лютого 1920 р. був прийнятий закон про користування землею. Згідно з ним, бути власником на землі мали лише бідняки та наймити. Інструкція застосування закону від 25 квітня 1921 р. юридично встановлювала механізм конфіскації поміщицького майна. Всі поміщицькі, монастирські та удільні землі забирались без викупу у використання незаможникам.

Усі колишні поміщики і нетрудові орендарі підлягають виселенню з їхніх господарств. Даний процес був запущений 2 квітня 1921 р. на підставі Крім того, їх позбавили права брати участь в організації кооперативних товариствах. Також їм було заборонено користуватись виборчими правами, а також отримувати кредити в банках [36, с. 337-338].

Реалізацію комуністичної ідеології взяли на себе незаможницькі організації, основний склад якої був той самий сільський контингент з хитким фінансовим положенням. В 20-30х років відбувалась справжня війна різних селянських прошарків соціуму. Завдання більшовиків було лише підштовхнути одних на інших. Для того щоб мати хліб, незаможники мали відібрати його у населення, яке вони будуть вважати «куркулями». Були утворенні незаможницькі організації для боротьби з куркулями. Формувались загони – які займалися переділом куркульських земель, реманенту, робочої худоби [6, с. 15].

Для реалізації своїх планів більшовики створювали незаможницькі організації, сформований з люмпенізованого елементу центральних та південних областей росії, з маргінальних представників місцевого населення. Примусово відбирали у людей вирощений хліб, одяг, худобу, інші

речі вжитку, часто при цьому вбиваючи господарів, якщо ті чинили опір [32, с. 10].

Заможне селянство відіграло ключову роль в політиці більшовиків. Різні соціальні групи людей, що відносились до «куркулів» проголошувалась ворогом радянського режиму. Загалом вся комуністична політика була побудована навколо головних радянських антагоністів.

Чільне місце у боротьбі проти заможників відігравали комітети незаможних селян. Адже саме вони, разом з радянськими каральними органами відбирали у землевласників територію, та господарства. Суттєво їх обмежували в правах та можливостях.

Однак варто нагадати, про те що становище заможного соціумі на селі постійно коливались. Все залежало від обставин, які подекуди динамічною силою змінювались. Від політики примусового вилучення майна в роки «воєнного комунізму», а потім певної лібералізації на селі в часи нової економічної політики, і закінчуючи жорсткими репресіями в добу суцільної колективізації.

Окреме місце займає новоутворений соціальний клас – «радянське заможне селянство». Це ті самі бідняки, які обікрали людей, забрали статки у землевласників, поміщиків, лихварів, та взагалі всіх у кого вважали за потрібне. Таким чином, швидкими темпами підняли рівень свого матеріального становище. Вчорашні нероби, ледарі та заздрісники стали заможниками.

РОЗДІЛ 4. Перспективи вивчення даної теми у шкільному курсі історії

4.1 Вивчення теми «куркульства» на заняттях історії

Досліджувана тема частково входить в шкільну програму з історії України. На фінальній стадії вивчення історії України учні пізнають багатогранну та складну історію ХХ ст., особливо теми, що стосуються після Першої світової війни. А саме, боротьба України за незалежність, велика кількість воєн на руїнах Російської імперії, прихід до влади більшовиків, голод, розбрат, та багато іншого. Ключову роль у цих подіях відігравали різні прошарки суспільства. Об'єктом нашого дослідження – це вивчення ролі заможного селянства у подіях історії України 20х – 30х років. Вивчення цих подій займають величезний об'єм інформації, які учні опановують мінімум декілька уроків. Українське селянство – елемент цих подій, важливий та багатогранний. Тому розуміння особливостей соціальної структури допомагає засвоїти інформацію для повного розуміння історії України.

Для повного об'єму вивчення історії становища заможного селянства варто використовувати поглиблений курс історії України.

Посилаючись на державну програму від міністерства освіти та науки України, для учнів навчальних загальноосвітніх закладів, від 1 вересня 2018 року, у дослідженні української історії саме профільного рівня розписана чітка окреслена структура. В програмі сформована для 10го класу, нас цікавить розділ 4: «Встановлення та утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні». В цей розділ входять події які стосуються нашої теми: воєнний комунізм, боротьба влади з заможним селянством у вигляді розкуркулення, зміни у соціальній сфері в період нової економічної політики 1921-1923 рр. остаточна ліквідація економічно сталих господарства в період суцільної колективізації [5].

Класичний метод реалізації програми є урок. Установлена структура – це колаборація певної кількості елементів, яким користується викладач у своїй професійній діяльності. Одночасно кожен елемент є унікальним.

У вивченні історії варто індивідуально опитати учнів про роль заможного селянства на українських землях. Провести фронтальну перевірку знань з процесу розкуркулення сільського населення. Зробити порівняння становища заможного селянства відразу після більшовицької революції та періоду суцільної колективізації.

Вдала стратегія побудови уроку гарантує ефективно організувати навчальний процес.

Крім того, варто використовувати комбінований урок. Це дозволяє ефективніше реалізовувати засвоєння знань. Викладач за урок проводить опитування пройденого матеріалу, пояснює нову інформацію, проводить самостійні роботи, закріплює нові знання.

Початковий етап у даного типу уроку – це перевірка знань. Викладач здійснює усне або письмове опитування, для перевірки засвоєних попередніх знань, де варто виділити недоліки в знаннях, та попрацювати над ними.

Наступний етап: провести підготовку дітей до засвоєння нового матеріалу, а саме разом з ними варто обговорити мету та завдання, визначити запитання які будуть на заняттях. Заключний етап – це засвоєння нових знань. Ключова ідея цього етапу полягає у засвоєнні способів, шляхів, засобів, що довели до висновків. На основі нових знань варто виробити певні уміння та навички. Тут варто забезпечити організацію уваги на тему українського заможного селянства 20х-30х років ХХ ст.

Викладач має усвідомлювати наскільки його сприймають діти. Найпевніший метод – це перевірка знань у письмовій або усній формі; блиц-опитування, викладання власних висновків, оцінити складність теми. Завершальна стадія отримання домашнього завдання. Це може бути опрацювати параграф, або виконати творче завдання у формі презентації, таблиць, або навіть малюнків [41, с. 51].

Завдання викладу нового матеріалу полягає у виховні, розвитку, навчання. Дані цілі можна використати за допомоги певних інструментів.

Основний матеріал передбачена МОН України для засвоєння історії в 10му класі. Застосовуються описова, пояснювальна, розповідна література.

Додаткові джерела: архівний матеріал, які можна надати дітям для дослідження. Таким чином, учні зможуть зробити власне міні-дослідження, та зробити висновки.

Можна використовувати термінологічний словник, в якій сказано чітко визначення нових для розуміння слів, що відноситься до історії заможного селянства. Додаткові матеріали: фотодокументи, це можуть бути зображення процесу розкуркулення українського селянства, оригінальні фото, які передають всю атмосферу того періоду, реставрують побут та звички українського заможного селянства.

Для підготовки уроку можливе використання інших видів занять. Таке пізнання дає можливість проводити заняття у форматі дебатів. Перед нами постає тема – проблематика якогось питання, що пов'язане з історією селянства. Можна обговорити взаєностосунки партії і більшовиків, кого партія називала «заможником» і так далі. А можна також поділити учнів на декілька команди, а також давати їм завдання щоб змагались між собою. Жага до перемоги, може стати стимулом до охоплення якомога більших знань заради гарної оцінки [21, с. 8-9].

Існує багато методів проведення занять з історії за нашої теми. Кожен з них по своєму унікальний та цікавий. Поглиблене вивчення нашої історії дозволить учням набути прогресу в інтелектуальному розвитку.

4.2 Дослідження теми на позакласних заходах

Для міцного засвоєння нових історичних знань, потрібно не обмежуватись шкільною програмою. Позакласні заходи є добровільними для учнів, задача їх полягає у організації розвитку розумових здібностей учнів. Особливість даних заходів полягає у довільному виборі сутті заняття. Її

обирає сам викладач, на відміну від класно-урочної системи з її чітко визначеним державним освітнім стандартом.

Елементи позакласної роботи з дослідженням заможного українського селянства можуть бути, по-перше, історико-краєзнавчий; культпохід в театр або музей. По-друге можливо організувати зустріч вихованців з нащадками людей цих подій. Позакласна робота учнів має фрагменти самостійного дослідження, що розвиває у дітей науково-дослідницькі здібності. Викладач має бути наставником для учня, та коригувати його роботу.

Як приклад таких методів може бути написання конкурсної роботи в Малій академії наук України. Для створення роботи МАН, вчитель та учень запроваджує усі сказані елементи для написання наукової роботи [41, с. 51].

Для успішного дослідження історії заможного українського селянства даного періоду на позакласних заходах, викладач має чітко скласти план роботи для підопічного, та скоординувати роботу.

Щоб якісно пропрацювати у написанні наукової роботи варто притримуватись конкретних етапів. Розпочати слід збиранням джерел: це можуть бути архівні дані, або свідчення осіб. Далі необхідно зібрати та проаналізувати наукову літературу стосовно теми українського заможного селянства.

Далі йде класифікація джерел. Варто розділити унікальні архівні джерела і інформація, яка вже була досліджена іншими особам. Синтез інформації дає змогу зробити власні висновки.

Потім ми переходимо до викладу основного матеріалу та робимо аналіз. У підсумку ми дістаємо результат дослідження [22, с. 128].

Дослідницький фактор – це єдина форма позакласних заходів, для нашої теми. Як варіант ми можемо розглянути дидактичну гру. Це цікава для дітей навчальна діяльність в певних умовних ситуаціях. Проблема полягає в тому, що дуже важко зробити цей важкий період в історії нашої країни, як

цікавий захопливий процес у формі гри. За методом реалізації ігор поділяються на: рольові, сюжетні, змагання.

Змагання відбувається у формі поділення учнів на групи та роздачі їм завдань, після чого діти виконують пізнавальні завдання, мета учнів набрати більшу кількість балів для перемоги [34, с. 254].

Історія заможного селянства Української РСР вивчається як елемент таких глобальних тем, як «воєнний комунізм», «нова економічна політика», «суцільна колективізація». З даних проблем вчитель історії виділяє один елемент – це «куркулі», тобто заможне селянство, та пояснює дітям, що це за люди, до якої соціальної верстви їх можна віднести. Дітям варто розповісти, яке місце подібні соціальні групи займали в історії нашої країни, так як вони впливали на її розвиток. Наша тема досить багатогранна та складна, тому потребує уважного вивчення.

Історія українського селянства є цікавим варіантом для дослідження на позакласних заходів, для дітей, що цікавляться історією. На самперед це написання наукових робіт в Малій академії наук України, в рамках конкурсу дослідження юних науковців. Крім того, подібні знання дозволять реалізувати різні історичні проекти, для реконструкції тих подій в музеї, кінофільмах, або наукових статтях.

ВИСНОВКИ

Соціальна структура заможного селянства Радянської України 1920-х років складалась з поміщиків. Це людина, яка була власником маєтку, що надавався їм державою за певні заслуги перед російською імперією, потім передавався у спадок. Це типовий звичайний дворянин, основним джерелом доходу якого є приватна власність на землю.

Більшовики великими землевласниками вважали людей, що мали від 50 десятин придатної землі. На українському селі було близько 21,6 тисяч заможних господарств. Це близько мільйона осіб, котрим прикріпили клеймо заможника. Це господарства з вартістю засобів виробництва в 400-800 карбованців.

Особлива увага приділялась людям, що наймають інших на роботу. До заможника відносилась людина, що наймала працю приблизно 150 днів на рік, а ціна самого виробництва була більш ніж 1600 карб. Також, до ворогів комунізму записувались люди, що віддавали землю в оренду понад 50 днів на рік.

Наступний щабель заможного селянства займали лихварі. Це особи, що проводили фінансові операції. Вони надавали гроші у борг під відсотки.

Тобто, якщо людина потребує коштів, вона звертається до лихварів про позику. У свою чергу лихвар, позичає кошти, але під певно визначений відсоток. У результаті людина, через певний проміжок часу, має повернути ці кошти, додаючи туди зверху відсоток від суми. Відповідно маючи пасивний дохід з відсотків, люди суттєво багатшали.

Одну з ланок соціальної структури займали перекупники. Це люди, які займалися торгівлею. Особа, або група осіб, що займалась перепродажем. Вони купували товари або здійснювали послуги з метою продати їх дорожче, а не спожити чи використати. В радянському лексиконі з'явилося поняття «спекуляція».

В загальних тенденціях заможника називали будь-яку людину, що працювала в торгівельній сфері та отримувала кошти за рахунок свого бізнесу. Ці соціальні групи осіб безпосередньо входили в структуру заможного селянства Радянської України в період становлення комуністичного режиму.

Однак, існували й додаткові елементи соціальних прошарків. Під час політики суцільної колективізації, заможником могли ставати будь-які люди, які мали міцне економічне положення, і підлягали репресіям. Це середньостатистичне працююче населення, що трудилось на власній землі, всією родиною, щоб прогодуватись, залишити надлишок, або продати його на ярмарках та базарах. На початку 30-х років умови існування людей стали вкрай нестерпними для селян будь-якого статусу. Оскільки доходило до того, що «куркулем» міг стати хто завгодно, маючи хліб. Політика розкуркулення вийшла на максимально абсурдний рівень. В людей забирали останнє, як наслідок відбувся геноцид українського народу з боку радянської влади.

Варто зазначити про окремий соціальний стан заможного селянства, який породив сам більшовицький режим. Люмпенізований стан суспільства, ледарів та неробів, що використали можливість збагатитись за рахунок інших, під покровительством влади пограбували у людей майно. Радянська влада дала повний карт бланш для них, і законне право забирати реманент у людей, кого вони будуть вважати за потрібним. Так виник новий соціальний стан – радянське заможне селянство.

Крім того, важливим завданням дослідження було інтегрувати тему в шкільний курс історії. Враховуючи структуру шкільної програми з історії України від міністерства освіти та науки, ми виділяємо 10й клас, у якому діти докладно вивчають історію становлення більшовицької влади та положення радянського соціуму.

Також, в сучасному науковому світі, для будь-якого юного дослідника відкритті можливості вивчення тієї чи іншої теми. У світі інформаційних

технологій це дозволяє отримати доступ до відзнятих джерел, що дає можливість провести їх аналіз, та зробити власні висновки.

Вивчення соціальної структури заможного селянства досить складне та багатогранне. Воно полягає у розмитості понять та критеріїв в різні часи заможників. Поєднання історичної науки та соціології, та в деякий мірі психології, дозволяє зрозуміти усю характеристику куркульського елементу.

СПИСОК ВИКОРСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Голодний мор 1932–1933 років на Кіровоградщині. Мовою архівних документів / Збірник документів і матеріалів. Кіровоград: ДАКО, 2008. — 398 с., с. 50
2. Державний архів Херсонської області (далі ДАХО). Ф.Р- 843. Голопристанський районний комітет незаможних селян (КНС), м. Гола Пристань Голопристанського району Одеської області. Оп 1. Спр 17. Списки членів сільКНС. Арк 32.
3. ДАХО. Ф.Р-843. Голопристанський районний комітет незаможних селян (КНС), м. Гола Пристань Голопристанського району Одеської області. Оп 1. Спр 9. Протоколи засідань КНС. Арк 36.
4. ДАХО. Ф.Р-721. Цюрупинський сільський комітет незаможних селян (КНС), м. Цюрупинськ Цюрупинського району УСРР. Оп 1 Спр 13. Циркуляри Херсонського окружного КНС, директивні листи. Арк 78.
5. Історія України. Всесвітня історія навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Міністерство освіти і науки України
[Електронний ресурс] <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
6. Комітети незаможних селян України (1920-1933). Зб. Документів і матеріалів / Під ред. І. К. Рибалка. Київ : Наукова думка, 1968. С. 589.
7. Ленин В. И. Полное собрание сочинений, издание пятое // институт марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. Т.3 Москва. 1971. С. 792
8. Ленин В.М. Полное собрание сочинений // институт марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. Т.37 Москва. 1969. С. 748
9. Ленин и вопрос о союзе с середняком. Написано 12 июня 1928 г. // Опубликовано в газете “Правда” № 152, 3 июля 1928 г. [Електронний ресурс] https://www.marxists.org/russkij/stalin/t11/t11_12.htm#:~:text=Вот%20слова%20Ленина%3A,средний%20крестьянин%20нам%20не%20враг.

10. Толковый словарь живого великорусского языка В. И. Даля и современная лексикография

Література

11. Акунін О. Селянство півдня України в кінці 20-х – на початку 30-х років ХХ століття: побутовий, морально-психологічний та соціальний аспекти. Вип. 15. 2006. 265-272 с. .

12. Бем Н. Морально-політичний стан українського селянства в умовах голодомору // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць. Випуск 10. Київ, 2004. 250-284 с.

13. Березовчук М.Д. Рибалка І. К. Аграрні перетворення на Україні в період громадянської війни 1919 р. Харків. 1967. / Березовчук М.Д., Гудзенко П.П. // Український історичний журнал. 1968. № 1. с. 151–152.

14. Борисов Ю.С. Подготовка производственных кадров сельского хозяйства СССР в реконструктивный период / Борисов Ю.С. Москва. : Изд-во АН СССР, 1960. 288 с

15. Великая Октябрьская социалистическая революция: энциклопедия. - Москва.: Советская энциклопедия, 1987. 647 с.

16. Вільям Нолл. Трансформація громадянського суспільства: Усна історія української селянської культури 1920-1930 років. Київ.: Центр дослідження усної історії та культури "РОДОВІД". 1999. 559 с.

17. Вовк О.В. Соціокультурні процеси в українському селі Лівобережжя в умовах радянської у 20-х - на початку 30-х років ХХ століття: автореф. дис... канд. іст. Наук, Київ., 2009. 19 с.

18. Водотика С.Г. Зміни в соціально-класовій структурі селянства України напередодні масової колективізації (1927–1929 рр.) / Водотика С.Г., Мазур І.Д. Український історичний журнал № 2. 1983. 42–51 с.

19. Ганжа О. І. Опір селянства політиці суцільної колективізації в Україні. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Київ, 2000. 200-215 с.

20. Ганжа О. І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917 – 1927 рр.), Інститут історії України. Київ, 2000. 208 с.
21. Дубінський В.А. Методика викладання історії в школі: навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський, 2019. 88 с
22. Історичне джерелознавство: підручник для студентів історичних спеціальних вищих навчальних закладів. Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. Київ, 2002. 486 с.
23. Історія селянства Української РСР. У 2-х томах. Т. 2: Від Великого Жовтня до наших днів / Ред. кол. тома: І. І. Компанієць, І. Х. Ганжа, І. І. Слинко; Академія Наук Української РСР, Інститут історії. Київ, 1967. 534 с
24. Капустян. Голод і селянська ментальність // Голод-геноцид 1933 року в Україні: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків: Міжнар. наук. – теорет. конф., Київ, 28 листопада, 1998 р.: Матеріали / Редкол.: С. Кульчицький (відп. ред.) та ін. – Київ – Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коць, 2000. 536 с.
25. Конквест Р. Жнива скорботи: радянська колективізація та голодомор / Конквест Р. Київ. : Либідь, 1993. 384 с
26. Круцик, Р. М. Народна війна, 1917-1932: путівник до експозиції / Роман Круцик. К. : 2011. -244 с. : фотогр. Бібліогр.: с. 239-240
27. Лазуренко В.М. Заможне селянство України в умовах непу: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Донецьк, 2001. 15-17 с.
28. Левандовська Е. Е. Роль комітетів незаможних селян у впровадженні радянської політики на селі (1920-1933 рр.), Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету Випуск. 37. Запоріжжя, 2013. 118-123 с.
29. Мотенко Я. В. "Куркульство" як активний учасник селянського руху в Харківській губернії (1917–1921 рр.), Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського Вип. 4. Вінниця, 2002. 56-60 с.

- 30.Мусієнко В.Є. критерії соціальної стратифікації колгоспного селянства України у 30-і роки ХХ ст. В.Є. Мусієнко // Наука. Релігія. Суспільство. 2012. № 2. 82-88 с.
- 31.Панченко П.П. Сторінки історії ХХ століття (Українське село: поступ, сподівання, тривоги) : [навч. посібник для студ. вузів, вчителів та учнів серед шкіл] / Панченко П.П. – Київ. Основи, 1995. 230 с.
- 32.Петренко І.Д. Відібране життя. (Розкуркулення на Кіровоградщині). – Кіровоград, 2009. 312 с.
- 33.Петров В. А.. Політика розкуркулювання на Миколаївщині (1929-1933 рр.) / Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. V Миколаївська обласна конференція. – Миколаїв: Атол, 2004
- 34.Пометун О. П. Методика навчання історії в школі. Київ, 2006. 328 с.
- 35.Струмилин С.Г. Динамика батрацкой армии в СССР // Наемный труд в сельском хозяйстве. Москва. 1926. 3-18 с.
- 36.Суспільство і влада в радянській Україні років непу (1921–1928). Колективна монографія. Том 1 / Відп. ред. С. Кульчицький; Інститут історії України. Київ. Інститут історії України, 2015. 656 с.
- 37.Темірова Н.Р. Поміщики України в 1861–1917 рр.: соціально-економічна еволюція. Донецьк, 2007. 58 с.
- 38.Українська мала енциклопедія : 16 кн. у 8 т. / 1960. Т. 3. Буенос-Айрес, 1960. 820 с.
- 39.Фрей Л. В. Соціально-економічні процеси в українському селі в контексті політики радянської держави щодо заможного селянства (20-ті – середина 30-х років ХХ ст.) Л. В. Фрей // Історичний архів. 2010. Вип. 5. 67-70 с.
- 40.Хайек В.А. Пагубная самонадеяность. Ошибки социализма. Москва 1992. №3 306 с.
- 41.Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник, Харків, 2017. 324 с.51, с. 155-158

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Лисенко Дмитро Миколайович,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

01.09.2021
(дата)

(підпис)

Дмитро Лисенко
(ім'я, прізвище)

Додаток Б

Соціальні чистки в колгоспах, від «куркульського» елементу

